

รูปแบบการสื่อสารและการรับรู้อัตลักษณ์ ของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร

Communicative Patterns and Identity Perception amongst Mon Migrants in Samutsakhon Province

สุจิตรา เปลียนรุ่ง (Sujitra Plianroong)¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.) ศึกษาประวัติศาสตร์การเข้ามาอาศัยและทำงานในประเทศไทยของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร 2.) ศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร 3.) ศึกษาถึงการรับรู้อัตลักษณ์ของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร โดยผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผลการศึกษาพบว่า การเข้ามายังประเทศไทยของคนมอญข้ามถิ่นมีสาเหตุหลัก ๆ คือ การอพยพหนีภัยสงคราม หนีความอดอยากยากไร้ และการเข้ามาขายแรงงาน โดยแบ่งประวัติศาสตร์การอพยพออกเป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ 1.) ช่วงอพยพการหนีภัยสงคราม และ 2.) ช่วงการอพยพเพื่อขายแรงงาน ส่วนรูปแบบการสื่อสาร พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ 1.) การสื่อสารภายในกลุ่มคนมอญด้วยกันเอง โดยผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย รวมถึงการใช้สื่อกิจกรรม เช่น งานวันชาติ เป็นพื้นที่แห่งการสื่อสารที่มีไว้ติดต่อปฏิสัมพันธ์ในระหว่างกลุ่มมอญด้วยกัน 2.) การสื่อสารภายนอกกลุ่มและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทย จะเป็นการสื่อสารทั่วไปในชีวิตประจำวันด้วยภาษาไทยและสื่อสารกับเจ้านายหรือผู้ว่าจ้างที่เป็นไปตามสายงานการบังคับบัญชา สำหรับการรับรู้อัตลักษณ์พบ 3 ประเด็น คือ 1.) มอญคือผู้ช่วยด้านแรงงานมิใช่พลเมืองชั้นสอง 2.) มอญไม่ใช่พม่าและพม่าคือความเป็นอื่น และ 3.) คนมอญต้องคู่กับหมาก

คำสำคัญ: การสื่อสาร, อัตลักษณ์, คนมอญข้ามถิ่น

¹ สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

Abstract

This paper presents some of the results from a qualitative study entitled Communicative Patterns and Identity Perception amongst Mon Migrants in Samutsakhon Province. This study aimed to explore 1) how Mon migrants came to live and work in Samutsakhon Province and 2) what the communicative patterns amongst them were. Data were collected by informal talk, in-depth interviews and focus group.

The results showed that historically, Mon migrants came to Thailand to escape from wars and to avoid famine, and because they were needed for employment as laborers. The main reasons for immigration were escaping from wars and the need for employment. The study found two communicative patterns: internal and external communications. As far as the internal communication of the group of Mon migrants was concerned, they used social media such as facebook, events such as the national day and Buddhist lent day to interact with each other. For external communication and interaction with Thai people, they used Thai for everyday life and to talked to their employers hierarchically. This research on the identity perceptions have revealed 3 key points: 1.) Mon migrants has been helpers in terms of labour, not second-class citizens. 2.) Mon is not Burmese, and the Burmese are others. and 3.) Betel chewing has been an important part of Mon's tradition.

Keywords: Communication, Identity, Mon Migrant

บทนำ

หากเราศึกษาประวัติศาสตร์โดยละเอียดจะพบว่าการอพยพของชาวมอญ มาสู่สังคมไทยนั้น เกิดขึ้นโดยตลอดแต่เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของโลกที่เกิดขึ้น นับจากที่พากันอพยพเข้าประเทศไทยด้วยสาเหตุเรื่องของการหนีตายจากการรบกวนทำสงคราม กลายมาเป็นปัญหาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย หรือด้วยเหตุของประเด็นเศรษฐกิจ

คนมอญจากรัฐมอญ (ประเทศพม่า) นั้นเข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครมากที่สุด เพราะเป็นจังหวัดที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับต้น ๆ ของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ภาคการเกษตรและเป็นแหล่งธุรกิจประมงที่สำคัญ เป็นศูนย์กลางของการค้าขายสัตว์น้ำและการส่งออกสัตว์น้ำของประเทศ จึงทำให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีจำนวนคนมอญที่เป็นแรงงานข้ามถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมาก และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถูกเรียกว่าเป็น “เมืองต่างดาว” เพราะจังหวัดนี้ถือเป็นจังหวัดปลายทางของแรงงานที่มีแรงงานย้ายถิ่นเกือบทุกภาคของประเทศ มาทำงาน แรงงานข้ามชาติหลัก ๆ 3 สัญชาติ คือ พม่า ลาว และกัมพูชา เข้ามาทำงาน โดยแรงงานจากประเทศพม่าเข้ามาทำงานมากที่สุดถึง 200,000 คน แรงงานเหล่านี้ประกอบด้วยชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มอญมีจำนวนมากที่สุดถึงร้อยละ 70 นอกเหนือจากนั้นอีกร้อยละ 30 เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น กะเหรี่ยง ทวาย คะฉิ่น ไทยใหญ่ คะยา ปล่อง และพม่า ซึ่งจากข้อมูลของสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน พบว่าสถิติจำนวนแรงงานต่างด้าว โดยเฉพาะที่ระบุว่าแรงงานสัญชาติพม่าที่อยู่ในประเทศไทย ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2560 มีจำนวนทั้งสิ้น 330,857 คน โดยในจำนวนนี้อยู่ในจังหวัดสมุทรสาครมากที่สุดเกือบหกหมื่นคน (กรมการจัดหางาน, www.doe.go.th/alien กกจ. 3/2561. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2561)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้เอง จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจว่าคนมอญเหล่านี้ เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ในฐานะของแรงงานข้ามชาติ ซึ่งถือว่าเป็นคนกลุ่มน้อยของสังคม (subculture) หรือคนพลัดถิ่นด้วยนั้น เขาเหล่านี้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเอง รวมถึงการสื่อสารกับกลุ่มญาติในดินแดนมาตุภูมิด้วยวิธีการหรือรูปแบบการสื่อสารอย่างไร และสื่อสารกับคนในสังคมใหญ่อย่างไร เพราะคนกลุ่มนี้

นายหนึ่งถูกเหมารวมว่าเป็นแรงงานต่างด้าว หรือจัดว่าเป็น “คนอื่น” (the others) หรือเป็นคนชายขอบในสังคมไทยอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้นประเด็นความน่าสนใจเป็นพิเศษของกลุ่ม “ชาวมอญข้ามถิ่น” หรือชาวมอญแรงงานเหล่านี้ อีกประการหนึ่ง คือประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ เพราะอัตลักษณ์ของคนมอญข้ามถิ่นเหล่านี้ เป็นอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ซึ่งเป็นยุคที่สังคมโลกตกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และโลกโลกาภิวัตน์นี้เองที่ผลักดันให้เกิดการปะทะประสานระหว่างความเป็นท้องถิ่นและความเป็นสากล ทั้งยังผลักดันให้มนุษย์ยิ่งเกิดความตระหนักถึงอัตลักษณ์และศักยภาพอันหลากหลายที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่อีกด้วย ดังนั้นเมื่อพวกเขาเข้ามาอยู่ในฐานะของแรงงานข้ามชาติ หรือมอญข้ามถิ่นเช่นนี้ พวกเขาจะมีการรับรู้อัตลักษณ์ความเป็นมอญของตนอย่างไร รับรู้ว่าตนเป็นพลเมืองชั้นสองหรือไม่ และแสดงออกถึงความ เป็นมอญของตนออกมาอย่างไร รวมถึงใช้รูปแบบการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการแสดงอัตลักษณ์หรือต่อรองอัตลักษณ์ของตนบ้างหรือไม่ เพราะผู้วิจัยมองว่าการศึกษอัตลักษณ์ของกลุ่มคนนั้นมีความสัมพันธ์และเคลื่อนเปลี่ยนไปมาในบริบทของความสัมพันธ์ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการนิยามความหมายให้กับตนเองและกลุ่มเมื่อไปสัมพันธ์กับคนอื่นหรือคนกลุ่มอื่นในสังคม เรื่องของจุดยืนและผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการนิยามและให้ความหมายกันเองภายใน ที่มีความแตกต่างหลากหลายปรับเปลี่ยนไปมาในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2555: 57) ซึ่งทำให้เราต้องค้นหาคำตอบว่าภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนี้มีส่วนผลักดันให้เกิดการรับรู้อัตลักษณ์ความเป็นมอญข้ามถิ่นผ่านการสื่อสารได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ประวัติศาสตร์การเข้ามาอาศัยและทำงานในประเทศไทยของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร
2. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร
3. เพื่อศึกษาการรับรู้อัตลักษณ์ของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร

คำว่า การสื่อสาร (Communication) มีรากศัพท์มาจากคำว่า Communis ซึ่งเป็นภาษาลาตินและตรงกับภาษาอังกฤษว่า Common หรือภาษาไทยว่า ความเหมือนกันหรือการร่วมกัน ฉะนั้น เมื่อใดที่เราทำการสื่อสาร เมื่อนั้นเรากำลังพยายามสร้างความเหมือนกันหรือการร่วมกันอยู่นั่นเอง

สำหรับกาญจนา แก้วเทพ (2543) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “การสื่อสาร” เพิ่มเติมขึ้นจากความหมายข้างต้น โดยกล่าวว่าหากเราระบุเพียงการสื่อสาร คือองค์ประกอบแค่ S-M-C-R อาจยังครอบคลุมความหมายได้ไม่ครบถ้วนเพียงพอ และเกิดความเข้าใจที่ผิดพลาดเคลื่อนได้ ซึ่งคำว่า การสื่อสารมีข้อที่ควรพิจารณาเพิ่มเติม 5 ประการดังนี้

1. การเปิดเสรีค่านิยมของคำว่า “สื่อ” คำว่าสื่อซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการสื่อสารนั้น มิได้หมายความถึงแต่เฉพาะ “สื่อมวลชน” เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ภาพยนตร์เท่านั้น หากแต่คำว่า “สื่อ” มีมากมายหลายประเภท และกินอาณาเขตกว้างขวางมาก เช่น

- **สื่อบุคคล** เช่น พระพยอม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน
- **สื่อพื้นบ้าน/สื่อประเพณี** ที่มีอยู่ในทุกภาคของประเทศและหมายรวมถึงแต่การสื่อสารการแสดงไปจนถึงบรรดาประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ
- **สื่อเฉพาะกิจ/สื่อเฉพาะกาล/สื่อเฉพาะกลุ่ม** อันหมายถึงสื่อที่มีลักษณะเฉพาะ ๆ ในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง เช่น หอกระจายข่าว เป็นสื่อเฉพาะกิจของชุมชน ป้ายโปสเตอร์โฆษณาเป็นสื่อเฉพาะกาลเวลาหนึ่ง
- **สื่อวัตถุ/สื่อสถานที่** ในพุทธศาสนามีการใช้สื่อวัตถุและสื่อสถานที่อย่างมาก เช่น พระพุทธรูป โบสถ์ วิหาร สระน้ำ ฯลฯ

2. “ความเป็นสื่อ” อยู่ที่ “สภาวะ” (Mode) และ “หน้าที่”

เพราะสื่อใดก็ตามไม่ได้ “มีความเป็นสื่อติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด” หากแต่ว่าจะมา “กลายเป็นสื่อ” เมื่อได้ทำหน้าที่เป็น “แม่สื่อแม่ชัก” คือเชื่อมโยง

ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้จึงสามารถแปรสภาพเป็นสื่อได้ หากมีการมอบหมายบทบาทแม่สื่อแม่ชักให้

3. คำว่า “ช่องทาง”

ในส่วนประกอบของการสื่อสารนั้น มีตัว C ยืนยันคำว่า “ช่องทาง” ซึ่งมาหดแคบกลายเป็นคำว่า “สื่อ” (Media) ในภายหลัง เพราะคำว่า “ช่องทาง” มีความหมายกว้างขวางมากกว่าคำว่า “สื่อ” เพราะช่องทางยังกิจความหมายถึงพื้นที่/ช่วงเวลา/วาระโอกาสอีกด้วย

4. “การสื่อสาร” เป็นทั้ง “ตัวบ่งชี้” และ “ตัวสร้าง/ทำลาย” “ความสัมพันธ์”

สำหรับแนวคิดเรื่องการสื่อสารในภาพรวมนั้น ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ถึงรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างชาวมอญข้ามถิ่นด้วยตนเอง และลักษณะการสื่อสารที่เกิดขึ้นเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ว่ามีรูปแบบหรือลักษณะการสื่อสารแบบใด ในทิศทางใดบ้าง และอะไรบ้างที่จัดได้ว่าเป็นสื่อของชาวมอญข้ามถิ่นในยุคปัจจุบันที่เข้ามาทำงานในเมืองไทย

2. การสื่อสารในวัฒนธรรมเจ้าบ้านและวัฒนธรรมรอง (Host and minority culture)

วัฒนธรรมเจ้าบ้าน (Host culture) คือ กระแสหลักของวัฒนธรรมในแต่ละประเทศ ส่วนวัฒนธรรมรอง (Minority culture) นั่นคือวัฒนธรรมที่มีขนาดเล็กกว่าแต่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเจ้าบ้าน เช่น ในประเทศเยอรมันนี่ คนงานที่อพยพมาจากประเทศตุรกีและกรีซจะถูกเรียกว่า “แรงงานชั่วคราว” (guest worker) และพวกเขาเหล่านี้จะสร้างรูปแบบของวัฒนธรรมรองขึ้นที่นั่น ในขณะที่ประชาชนชาวเยอรมัน วัฒนธรรมเยอรมันและภาษาเยอรมันจะกลายเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของเจ้าบ้าน (Host culture) ดังนั้นการสื่อสารในวัฒนธรรมเจ้าบ้าน (Host culture) จึงคือเรื่องแบบแผนทางวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ดนตรี นโยบายทางการเมือง ฯลฯ ที่ประชาชนที่เป็นเจ้าของประเทศให้การยอมรับและได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ส่วนวัฒนธรรมรอง (Minority culture) คือ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ดนตรี ฯลฯ ที่ผู้อพยพหรือบุคคลที่ย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศใหม่

นำเข้ามาปฏิบัติในวงแคบ ๆ ภายใต้กรอบวิถีปฏิบัติของประชาชนในประเทศนั้น ๆ (Glen Lewis and Christina Slade, 2000 : 22-23)

ในสมัยเริ่มแรกที่ชาวมอญอพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้น คือในราชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2091) ชาวมอญมีฐานะเป็นบุคคลในวัฒนธรรมรอง (Minority culture) เนื่องจากความแตกต่างกันในเรื่องของภาษา วิถีชีวิตหรือเครื่องแต่งกายที่แตกต่างไปจากคนไทย ส่วนวัฒนธรรมเจ้าบ้านคือคนไทยในประเทศไทยหรือคนไทยเจ้าของพื้นที่ ณ จุดที่ชาวมอญอพยพเข้าไปอาศัยพึ่งพิง ดังนั้นคนมอญจึงต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพระมหากษัตริย์ไทยคือเข้ามาช่วยเป็นทหารรักษาป่าอมปปราการและช่วยทางการไทยรบกับข้าศึกที่มารุกรานในขณะเดียวกันชาวมอญก็มีวัฒนธรรมในหมู่ของตนเอง เช่น กิจกรรมทางศาสนา ประเพณีต่าง ๆ อาหาร ภาษา หรือดนตรี เป็นต้น ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ก็สามารถเทียบเคียงได้กับยุคปัจจุบันที่ชาวมอญข้ามถิ่น ได้เข้ามาเป็นแรงงานข้ามชาติในเมืองไทย แม้ว่าพวกเขาจะต้องเข้ามาสยบยอมอัตลักษณ์ความเป็นมอญของตนภายใต้กฎหมายด้านการคุ้มครองแรงงานของไทย แต่ยังคงพยายามรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีหรืออัตลักษณ์บางส่วนของตนไว้ ส่วนหนึ่งคือเพื่อเป็นการต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของตนไว้ให้คงอยู่ได้ผ่านประเพณีที่แสดงออกเหล่านี้ในสังคมที่ตนต้องมาอยู่ใหม่นั้นเอง

อย่างไรก็ตามเมื่อเราศึกษาเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ หรือกลุ่มวัฒนธรรมรองนี้ (Minority culture) แม้ว่าจะดูเหมือนเป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่ม แต่ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะการมีระบบสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็ย่อมมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน (Social Interaction) กับสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วยที่อยู่ในระบบสังคมเดียวกัน (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547: 16) ดังนั้นเมื่อชนสองกลุ่มซึ่งมีภูมิหลังทางวัฒนธรรมและความเคยชินต่างจำเป็นต้องมาอยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ก็จะต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันมีการติดต่อสื่อสารกันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระหว่างสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองและกลุ่มสังคมใหญ่ด้วย เช่น เมื่อคนมอญข้ามถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร พวกเขาจะต้องเป็นสมาชิกสองสังคม คือสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์มอญและสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย

ดังนั้นชาวมอญก็จะต้องปฏิบัติออกเป็น 2 แนวทาง คือ ปฏิบัติตามแบบคนไทย เพื่อให้คนไทยยอมรับ และปฏิบัติตามแบบคนมอญเพื่อต่อสู้ต่อรองกับวัฒนธรรมใหญ่ (Main Culture) รวมถึงรักษาสถิติลักษณ์ของตนไว้

3. แนวคิดเรื่องสื่อและคนพลัดถิ่น

แนวทางการศึกษาสื่อและคนพลัดถิ่นในปัจจุบันมักจะมุ่งความสนใจไปยังบทบาทของสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนว่าจะสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ อะไรให้กับคนกลุ่มนี้ได้อีกหรือไม่ คำว่า “คนพลัดถิ่น” หรือ “คนข้ามพรมแดน” หรือ “คนข้ามถิ่น” นั้น มีนัยยะของความเป็นท้องถิ่นติดอยู่ด้วยเสมอความเป็นท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ชัดเจนในบริบทของแนววัฒนธรรมศึกษา ซึ่งคำว่าท้องถิ่นในแนววัฒนธรรมศึกษาไม่ได้ถูกศึกษาอย่างโดดเดี่ยว เพราะคำว่าท้องถิ่นเองก็มีนัยยะของการติดต่อกับสังคมโลกภายนอกอยู่ในตัวของมันเอง (Cosmopolitan) ซึ่งความเป็น Cosmopolitan เหล่านี้มันจะปรากฏออกมาในรูปแบบที่หลากหลายด้วยกัน ความจริงบรรดาคนพลัดถิ่นเหล่านี้มีทั้งการพัฒนาและพึ่งพิงตนเองกับกระแสวัฒนธรรมหลัก (host culture) รวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง (respective group) รวมถึงชนบประเพณีที่พวกเขาได้สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ โดยกลุ่มแกนนำของพวกเขาเอง (reconstruction of such tradition by their elites) ซึ่งแกนนำเหล่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับกระแสโลกเสมอไป และกลุ่มที่เหลือส่วนใหญ่ก็ไม่จำเป็นต้องผูกตัวเองกับความเป็นท้องถิ่นเสมอไปเช่นกัน ทุกอย่างเกิดขึ้นจากอารมณ์และความรู้สึกของพวกเขาเอง โดยที่มิกลิ่งอายของการผสมผสานระหว่างความเป็นท้องถิ่นและกระแสโลกาภิวัตน์ที่แทรกซึมไปทั่วทุกที่

งานวิจัยของสุจิตรา เป็เลียนรุ่ง (2553) ระบุว่าคำจำกัดความของคำว่า “สื่อ (Media)” ของบรรดาคนพลัดถิ่นไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงสื่อกระแสหลัก อย่างเช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงสื่ออื่น ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นสถาบันหรือองค์กร หรือการปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ ที่เชื่อมประสานบรรดาคนพลัดถิ่นในส่วนต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เช่น การไปแสวงบุญ (pilgrimages) หรือกิจกรรมการกลับไปเยี่ยมมาตุภูมิเกิด การเข้าร่วมสมาคมมิตรภาพ พิธีกรรมทางศาสนา การรวมตัวกันในหมู่เครือญาติตามวาระโอกาส ซึ่งทั้งหมดทั้งปวงเหล่านี้สามารถอธิบายได้ว่ามันคือ “ธรรมเนียม (tradition)” หรือจะดีกว่าถ้ามันจะ

ถูกเรียกว่า “ประเพณีใหม่ (neo traditional)” เพราะสิ่งนี้ไม่ได้ทำหน้าที่แค่ช่วยให้ระลึกถึงความหลังแต่เพียงอย่างเดียว แต่มันยังเป็นการผสมผสานทั้งการหวนรำลึกถึงวันคืนเก่า ๆ และเป็นการประกอบสร้างชนบประเพณีใหม่ ๆ ด้วย

อย่างไรก็ตามการที่บรรดาคนพลัดถิ่นเหล่านี้ไม่สามารถมีอำนาจในการเข้าไปครอบครองใช้สื่อกระแสหลักของประเทศที่ตนเดินทางเข้าไปพักอาศัยได้นี้เอง ทำให้คนพลัดถิ่นเหล่านี้จึงต้องรองการสื่อสารอัตลักษณ์ตัวตนของตนเองด้วยการผลักดันให้เกิดสื่อกระแสรองหรือสื่อกิจกรรมขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือประเพณีประติษฐ์แบบใหม่ ๆ ซึ่งกิจกรรมใหม่หรือประเพณีใหม่ที่เกิดขึ้นนับเป็นการเปิดพื้นที่การสื่อสารแบบใหม่ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบใหม่ที่เกิดขึ้นด้วย

4. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ในยุคปัจจุบัน ที่ได้รับอิทธิพลจากนักคิดยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modern) มองว่าอัตลักษณ์เป็นเรื่องของกระบวนการ (process) ที่ลื่นไหล และให้ความสำคัญกับเรื่องของอำนาจ (power) ที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งด้วย ซึ่งการเกิดขึ้นของอัตลักษณ์หรือการนิยามตัวตนว่าเราเป็นใครนั้น จะเกิดขึ้นได้จากการที่เรามีปฏิสัมพันธ์หรือสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ใด ๆ ของคนเรา ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวเรามาตั้งแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา (socially constructed) โดยสังคมในภายหลัง และเนื่องจากอัตลักษณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องพันกับเรื่องของการสื่อสาร เพราะการสื่อสารจะเป็นเครื่องมือซึ่งทั้งกลุ่มคนและปัจเจกใช้ถ่ายทอดอัตลักษณ์ของตนเองได้ เพราะฉะนั้นด้านหนึ่งของอัตลักษณ์จึงเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เราารู้สึกว่าเราเป็นพวกเดียวกับคนอื่น (ascription by others) และอีกด้านหนึ่ง คนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นเดียวกับเราด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวอัตลักษณ์จึงเป็นตัวกำหนดขอบเขตว่าเราเป็นใคร เราเหมือน/ต่างจากคนอื่นอย่างไร มิใช่เป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกันกับเราบ้าง เราควรมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ อย่างไร และคนอื่น ๆ จะสานสายสัมพันธ์กับเราอย่างไร (สมสุข หินวิมาน, 2548: 429) นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ครั้งแล้วครั้งเล่า โดยอาจเกิดขึ้นจากแรงขับภายนอก ตัวอย่างเช่น เปลี่ยนแปลงตามการเข้าไปอยู่ในสังคมใหม่ กลุ่มทางการเมืองใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้อาจจะ

การสร้างความผันแปรแก่อัตลักษณ์ หรืออาจเป็นการสร้างประสบการณ์ในการพัฒนาอัตลักษณ์ก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลอาจจะคงที่ในแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง ในขณะที่อาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งไปพร้อม ๆ กัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสหวิธีการ (Multiple Methodology) ประกอบด้วย การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในการพูดคุยกับคนมอญข้ามถิ่นในชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) จำนวน 4 คน ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านมอญศึกษาและเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาภูมิปัญญาไทยมอญ รวมถึงการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากกลุ่มตัวอย่างมอญแรงงานข้ามถิ่นจำนวน 16 คน การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและกิจกรรมอื่น ๆ ของชาวมอญข้ามถิ่น การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการวิเคราะห์เอกสารเพิ่มเติม โดยผู้วิจัยใช้เวลาในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนามนาน 6 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2561

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยเรียงตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ 3 วัตถุประสงค์ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์การเข้ามาอาศัยและทำงานในประเทศไทยของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร

ในผลการวิจัยส่วนนี้ผู้วิจัยจึงขอแบ่งประวัติศาสตร์การเดินทางอพยพเข้ามาทำงานของคนมอญข้ามถิ่นในประเทศไทยออกเป็น 2 ช่วงเวลาที่สำคัญ ได้แก่ 1.) ช่วงอพยพการหนีภัยสงคราม และ 2.) ช่วงการอพยพเพื่อขายแรงงาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่มากยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดของทั้งสองช่วงเวลาดังต่อไปนี้

1.1 มอญอพยพหนีภัยสงคราม

ชนชาติไทยและมอญมีความสัมพันธ์อันยาวนานและต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เกิดจากปัจจัยสำคัญ คือการที่ทั้งสองชนชาติมีอาณาเขตติดต่อกันและเป็นพันธมิตรกันเพื่อป้องกันการรุกรานจากพม่า ซึ่งถือว่าเป็นอริราชศัตรูตัวฉกาจร่วมกันของทั้งสองชาตินี้ในสมัยโบราณ ชาวมอญต้องเสียอิสรภาพให้กับพม่าในสมัยของพระเจ้าอลองพญาแห่งราชวงศ์คองบอง ซึ่งกษัตริย์องค์สุดท้ายของมอญคือพระยาทะเละ พม่าสามารถยึดเมืองตากองจากมอญได้และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “ย่างกุ้ง” ซึ่งแปลว่า “ศัตรูพินาศ” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2533: 32) หรือบางตำราก็ให้ความหมายว่า “สิ้นสุดสงคราม” ก็มี (องค์ บรรจุน, 2559: 69) จากนั้นพระเจ้าอลองพญาก็ได้ยึดเมืองหงสาวดีอันเป็นศูนย์กลางของมอญ และได้ยึดดินแดนมอญไว้ในอำนาจทั้งหมด กำจัดและฆ่าพระสงฆ์มอญที่มีความรู้สูง พร้อมทั้งเผาหนังสือพระคัมภีร์และวัดวาอารามต่าง ๆ ในสมัยพระเจ้าอลองพญาการกดขี่ข่มเหงทางเชื้อชาติเกิดขึ้นอย่างหนัก ทำให้ชาวมอญนับหมื่นคนอพยพเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน การทำสงครามครั้งดังกล่าวนี้ทำให้อาณาจักรมอญสิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2300 และทำให้มอญกลายเป็นชนชาติไร้แผ่นดินจนถึงปัจจุบัน นับเป็นการเปิดประวัติศาสตร์หน้าแรกของมอญที่ได้ชื่อว่า “ชนชาติไร้แผ่นดิน” พร้อมทั้งบ่มเพาะความรู้สึกลี้ภัยซึ่งพม่าของผู้ที่เป็นมอญ รวมถึงรับรู้ว่า “พม่าคือศัตรู” จนกลายเป็นความรู้สึกลี้ภัยที่ส่งผลการสื่อสารและกลายเป็นการรับรู้อัตลักษณ์ของมอญอีกประการหนึ่ง

ตามประวัติศาสตร์ชาวมอญอพยพเข้าสู่ดินแดนไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งสุภรณ์ โอเจริญ (2541) ระบุว่า มี 8 ครั้งสำคัญด้วยกัน คือสมัยกรุงศรีอยุธยาเข้ามาทั้งหมด 5 ครั้ง ในสมัยกรุงธนบุรี 1 ครั้ง และสมัยรัตนโกสินทร์อพยพเข้ามา 2 ครั้ง ทำให้ชาวมอญจึงกลายมาเป็นแรงงาน สำคัญในการผลิตและแรงงานก่อนสร้างสาธารณสถานสำคัญ ๆ เป็นไพร่พลที่มีประโยชน์ในการป้องกันบ้านเมือง นอกจากนี้ตามหลักทศพิธราชธรรมของกษัตริย์ไทย ชาวมอญเหล่านี้จึงเป็นผู้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยดำเนินนโยบายต้อนรับมอญอพยพเหล่านี้ไว้ในพระราชอาณาจักรตั้งแต่สมัยโบราณ องค์ บรรจุน (2559)

ระบุว่า การที่ชาวมอญเลือกอพยพเข้าไทยเป็นหลักมากกว่าจะเป็นประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ นั้น เนื่องจากพื้นที่ของมอญและไทยต่อเนื่องกัน สภาพภูมิอากาศคล้ายกัน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีอาหารการกิน วิถีชีวิต และวิถีวัฒนธรรมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ที่สำคัญ คือนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเช่นเดียวกัน ทำให้ชาวมอญปรับตัวได้ง่ายเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ประกอบกับคนไทยให้ความรู้สึกเป็นมิตร ไม่มีนโยบายกีดกันชาวมอญ รวมทั้งพระมหากษัตริย์ไทยยินดีต้อนรับชาวมอญให้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่เสมอ ชาวมอญเหล่านี้จึงทราบดีว่ามอญที่ได้อพยพมาก่อนหน้านั้น ล้วนได้รับการปฏิบัติอย่างดีในแผ่นดินไทย ซึ่งจากประวัติศาสตร์การอพยพของชาวมอญทุกสมัยเรื่อยมา ล้วนมีส่วนสะสมให้ลูกหลานคนมอญรู้สึกเกลียดชังพม่า ทำให้พม่ากลายเป็นความเป็นอื่น (the others) ในสังคมของหมู่ชาวมอญ แต่ในทางกลับกันกลับมีความรู้สึกดีกับแผ่นดินไทยและคนไทย

1.2 มอญอพยพเพื่อขายแรงงาน

จากงานวิจัยของสุกัญญา เบาเนิด (2549) ระบุว่าชาวมอญกลุ่มแรกในจังหวัดสมุทรสาครนั้นอพยพมาจากเมืองมอญแต่เป็นเพียงการอพยพหนีภัยสงครามและความอดอยากแร้นแค้น ไม่ได้มีความประสงค์จะเข้ามาขายแรงงานแต่อย่างใด โดยอพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 2 มุ่งหน้าข้ามเทือกเขาตะนาวศรี ผ่านด่านเจดีย์สามองค์เข้ามา ชาวมอญที่เข้ามาในครั้งนั้นมาจากหมู่บ้านและจังหวัดต่าง ๆ โดยกลุ่มหนึ่งเป็นชาวบ้าน “กะมาวัก” เมืองมะละแหม่ง โดยมีอาชีพเดิมคืออาชีพทำนาและรับจ้าง เมื่อมาถึงเมืองไทยจึงแยกบ้านเรือนกันตั้งถิ่นฐานตามลุ่มแม่น้ำท่าจีน เช่น ตำบลบ้านเกาะ ตำบลท่าทราย โดยชาวมอญกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ในเมืองไทยมักจะเรียกมอญกลุ่มนี้ว่า “มอญน้ำเค็ม” อย่างไรก็ตามชาวมอญกลุ่มนี้แม้ว่าจะไม่ได้เข้ามาเพื่อขายแรงงานเป็นหลัก แต่ก็มีส่วนสำคัญที่จะชักชวนคนมอญจากเมืองมอญ หรือ “คนมอญข้ามถิ่น” เข้ามาทำงานในเมืองไทย มีส่วนสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างมอญเมืองไทยกับชาวมอญในรัฐมอญของประเทศพม่าในปัจจุบัน จึงทำให้ชาวมอญรุ่นแรกที่เข้ามาขายแรงงานในเมืองไทยนั้นนิยมตั้งหลักปักฐานและทำงานอยู่แถวจังหวัดสมุทรสาครนี้ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีชาวมอญอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก รวมถึงมีคนรู้จักหรือคนในหมู่บ้านเดิมที่เมืองมอญที่ถูกชักชวนมาทำงาน

อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีคนสื่อสารภาษามอญได้เป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดความรู้สึก
อบอุ่นใจว่ายังคงอยู่อาศัยในกลุ่มชาวมอญด้วยกันเอง และอบอุ่นใจเมื่ออยู่ใกล้บ้าน

“คนมอญข้ามถิ่น” หรือแรงงานต่างด้าวในยุคปัจจุบันนี้ เดินทาง
เข้ามายังจังหวัดสมุทรสาครสาเหตุ เนื่องจากต้องการหลีกเลี่ยงภาวะความทุกข์ยาก
ด้านการทำมาหากินจากประเทศพม่าเข้ามาทำงานในประเทศไทย ซึ่งจากการสัมภาษณ์
ของผู้วิจัยพบว่า ในสมัยเริ่มแรกจะเป็นการชักชวนของคนในหมู่บ้านเดียวกันในรัฐมอญ
ชวนมา หรือบางคนก็ตามพ่อแม่เข้ามาทำงานตั้งแต่ยังเล็ก เมื่อโตขึ้นก็จึงตัดสินใจ
ทำงานต่อในเมืองไทย สาเหตุที่จังหวัดสมุทรสาครมีแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์มอญ
เป็นจำนวนมาก เป็นเพราะพื้นที่ต้นทางของการอพยพนั้นมาจากเขตรัฐมอญ (Mon
State) หรือจังหวัดมะละแหม่ง จังหวัดสะเทิมมีพรมแดนติดกับประเทศไทยแถบจังหวัด
กาญจนบุรี จึงง่ายแก่การอพยพเดินทางข้ามเขตแดนระหว่างประเทศเข้ามา หรือ
ในส่วนของเขตรัฐกะเหรี่ยงที่มีคนมอญอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น แต่อย่างไรก็ตาม
คนมอญข้ามถิ่นเหล่านี้ระบุว่าในปัจจุบันคนมอญที่เข้ามาทำงานในเมืองไทยเดินทาง
มาจากทุกพื้นที่ที่มีคนมอญอาศัยอยู่แต่จะมาจากในรัฐมอญ ซึ่งแตกต่างจากเมื่อ 10 ปี
ที่แล้วที่ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดมะละแหม่งเท่านั้น และเป็นการชักชวนกันมาหรือ
เข้ามาทำงานกันเป็นครอบครัว คือมาทั้งผู้ที่เป็นพ่อ แม่และลูก

คนมอญข้ามถิ่นที่เข้ามาทำงานเหล่านี้จะทำงานทั้งในโรงงาน
ขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก โดยอาศัยอยู่รวม ๆ กันในบ้านเช่าหรือเช่าหอพักอยู่ด้วยกัน
ทำให้การสื่อสารในระยะแรกนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารกันระหว่างคนในชาติพันธุ์
เดียวกัน และยังคงใช้ภาษามอญเป็นหลักในการสื่อสาร โดยใช้การสื่อสารนี้เป็น
เครื่องมือการ (tools) ทำความเข้าใจระหว่างพวกเดียวกันเองเพื่อการดำรงชีพ
และการทำมาหากิน แต่เมื่อออกมาติดต่อกับสังคมใหญ่หรือส่วนงานราชการไทย
ก็จะพยายามเลือกสื่อสารด้วยการพูดภาษาไทยให้ชัด และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์
แบบชั่วคราวจากมอญเป็นไทยทั้งภาษาและการแต่งกายเมื่อเวลามาติดต่อกับคนไทย
ในบริเวณใกล้เคียงและส่วนราชการไทย

2. รูปแบบการสื่อสารของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร

2.1 การสื่อสารภายในกลุ่มคนมอญด้วยกันเอง

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า คนมอญข้ามถิ่นผู้เข้ามาขายแรงงานเหล่านี้มักอาศัยรวมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ประการหนึ่งของคนพลัดถิ่นที่มักอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่ใหญ่เพราะช่วยให้เกิดความอบอุ่นใจ และสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ ทำให้ภายในกลุ่มนี้มีการใช้ภาษามอญเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวันอย่างเหนียวแน่น แต่อย่างไรก็ตามยังมีคนมอญข้ามถิ่นบางส่วนที่เข้าไปทำงานในใจกลางกรุงเทพฯ หรือทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมที่นายจ้างมีที่พักให้พร้อม หรือเป็นแม่บ้านตามบ้านที่ต้องพักในบ้านเจ้านาย คนมอญกลุ่มนี้จึงไม่ได้ติดต่อสื่อสารกับใครเนื่องจากพักอาศัยแยกออกไปจากกลุ่ม ทำให้ต้องหาช่องทางเพื่อการสื่อสาร (Channel) อื่นเพื่อเข้ามาทดแทนการพูดคุยกันในชีวิตประจำวันกับกลุ่มคนพลัดถิ่นด้วยกัน ดังนั้นช่องทางสื่อสารสำคัญจึงกลายเป็นหน้าที่ของโซเชียลมีเดีย (Social Media) ไม่ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก (Facebook) หรือไลน์ (Line) ที่ทำให้คนกลุ่มนี้ได้ติดต่อสื่อสารและกับพูดคุยกับเพื่อนชาวมอญคนอื่น ๆ ได้

นอกจากนี้ยังเป็นประเด็นที่น่าสนใจด้วยว่าการใช้สื่อกระแสหลัก (Conventional Media) หรือสื่อเก่า (Offline Media) เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ และนิตยสารของคนมอญข้ามถิ่นนั้นไม่ได้รับความนิยมอีกต่อไป เนื่องจากเหตุผลสำคัญว่าสื่อเหล่านี้ไม่ค่อยมีใครผลิตแล้ว และขนส่งมายังประเทศไทยได้ลำบาก อีกทั้งมีค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้นการติดตามข่าวสารต่าง ๆ จึงนิยมติดตามจากสื่อออนไลน์ (Online Media) คือ ตามเพจต่าง ๆ หรือติดตามคลิปข่าวสถานการณ์ต่าง ๆ จากยูทูบ (Youtube) ที่มีความสะดวกรวดเร็วและทันสมัยทั้งยังสามารถส่งต่อให้เพื่อน ๆ ทราบได้ด้วย โดยสำนักข่าวของมอญที่เป็นที่นิยมติดตาม ได้แก่ สำนักข่าวเมียนมาร์นิวส์และสำนักข่าวเม้นทรี เนื่องจากเสนอข่าวได้รวดเร็วและมีความน่าเชื่อถือ อีกทั้งยังมีภาษามอญที่ทำให้อ่านง่าย อีกทั้งยังเป็นการตอกย้ำว่าชาวมอญแม้จะอยู่ต่างแดน แต่ยังคงรับสารเฉพาะจากสื่อจากชาวมอญด้วยกันเท่านั้น สื่อจากสำนักข่าวพม่าก็ยังคงไม่ได้รับความนิยมเชื่อถือ และยังคงความเป็นอื่นในความรับรู้ถึงชาวมอญอยู่เสมอ จึงอาจกล่าวได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ได้กลายเป็น

มาเป็นช่องทาง/พื้นที่ที่เข้ามาทดแทนทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อกระแสรองที่คนมอญแรงงานข้ามถิ่นใช้สื่อสารกันนั่นเอง ยิ่งไปกว่านั้นสื่อสังคมออนไลน์เหล่านี้ยังเป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นความเป็นผันแปรของอัตลักษณ์ความเป็นมอญอย่างเด่นชัดอีกด้วย ผ่านเรื่องราวของการใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย ซึ่งบางครั้งก็แสดงให้เห็นว่าเป็นมอญ เช่น การแต่งกายและภาษามอญที่เขียนบนโพสท์ แต่บางครั้งก็เปลี่ยนเป็นคนไทย ผ่านภาพการใช้ชีวิตแบบคนไทย นอกจากการสื่อสารภายในกลุ่มคนมอญข้ามถิ่นด้วยกันเองในชีวิตประจำวันข้างต้นแล้ว การสื่อสารกลับมาจากภูมิที่เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้แรงงานมอญข้ามถิ่นเหล่านี้ทำงานด้วยความสบายใจเพราะได้ติดต่อกับคนที่เมืองมอญ สำหรับรูปแบบการสื่อสารที่คนมอญใช้ติดต่อกลับบ้านเมืองมอญก็ยังคงอาศัยช่องทางการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียเช่นเดียวกัน เนื่องจากมีราคาประหยัด และในปัจจุบันแถบรัฐมอญนั้นสัญญาณอินเทอร์เน็ตสามารถใช้งานได้ดี

นอกจากนี้งานบุญในเทศกาลสำคัญตามวัดมอญต่าง ๆ ถือเป็นพื้นที่การสื่อสารที่สำคัญของคนมอญข้ามถิ่นอีกด้วย การที่ชาวมอญมีอัตลักษณ์ที่สำคัญ คือการเป็นชนชาติที่เคร่งครัดในพุทธศาสนา ทำให้ชาวมอญทุกถิ่นไม่ว่าจะเป็นมอญเมืองไทยหรือมอญเมืองมอญล้วนแต่ชอบทำบุญสุนทรทาน ดังนั้นในแต่ละปีเมื่อมีงานบุญตามวัดมอญเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็เทศกาลสงกรานต์ งานวันออกพรรษาหรืองานทอดกฐิน งานบุญเหล่านี้จะกลายเป็นพื้นที่สำคัญแห่งการสื่อสารและการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญอีกพื้นที่หนึ่งที่ทำให้ชาวมอญแรงงานข้ามถิ่นจากทั่วทุกสารทิศได้มาร่วมพบปะสังสรรค์ติดต่อพูดคุยกันและแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญของตนอย่างเต็มที่

2.2 การสื่อสารภายนอกกลุ่มและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทย

สำหรับสื่อสารกับคนภายนอกกลุ่มคนมอญนั้น กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดระบุว่า การติดต่อสื่อสารกับคนอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์มอญส่วนใหญ่เป็นช่วงเวลาของการทำงานหรือการออกไปซื้อของกินของใช้เท่านั้น เพราะในที่ทำงานจะมีคนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์มาทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะในยุคการเปิดประชาคมอาเซียนนี้ ไม่ว่าจะเป็พม่า ลาว หรือกัมพูชา รวมทั้งมีคนไทยด้วย ดังนั้นในเวลางานก็จะมี การสื่อสารพูดคุยกันเป็นเรื่องปกติ แต่นิยมที่จะไปพูดคุยหรือสนทนากับกลุ่มเพื่อนมอญมากกว่าเพราะมีความสนิทใจ ส่วนเพื่อนคนพม่า นั้นจะไม่ค่อยคุยด้วย

มากนัก ด้วยมีอคติทางชาติพันธุ์เป็นทุนเดิม แต่ถ้าหากจะคุยก็จะใช้ภาษาพม่าในการพูดคุย เพราะคนมอญจะพูดภาษาพม่าได้ทุกคน เนื่องจากถูกบังคับให้เรียน ส่วนการสื่อสารกับเพื่อนคนอื่น ๆ ก็จะใช้ภาษาไทยในการสื่อสารเพราะเป็นภาษากลาง แม้ว่าจะพูดได้ไม่ค่อยถนัดนัก นอกจากนี้ภาษาไทยจะใช้ก็ต่อเมื่อต้องออกไปซื้อหาอาหารการกินในตลาดหรือตามร้านค้าต่าง ๆ ซึ่งเราจะเห็นความผันแปรของอัตลักษณ์อย่างชัดเจนในกรณีนี้ เพราะภาษาถือเป็นตัวบ่งชี้ของอัตลักษณ์ประการหนึ่ง ดังนั้นหากผู้ภาษาไทยได้ชัดเจนก็จะทำให้ได้เปรียบในหลาย ๆ ประการ ซึ่งทักษะความสามารถในการสื่อสารภาษาไทยขึ้นกับว่าใครขยันพูดคุยกับเพื่อนคนไทยมากกว่ากัน หากกล้าหาญที่จะฝึกพูดก็จะพูดไทยได้มากกว่า นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังระบุว่า ในที่ทำงานส่วนใหญ่จะมีคนไทยน้อย คนไทยส่วนใหญ่จะเป็นผู้บังคับบัญชาหรือเจ้านายเสียส่วนมาก ดังนั้นเวลาที่จะพูดคุยก็จะเป็นเรื่องของการทำงานตามสายงานการบัญชาเป็นหลัก คือเรื่องของการปฏิบัติตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย ส่วนใหญ่มักไม่ค่อยมีปัญหาเพราะเจ้านายมีความเข้าใจ หากพนักงานมอญคนใดมาใหม่และยังไม่เข้าใจภาษาไทย หัวหน้างานก็มักจะเรียกคนที่เก่งแล้วมาเป็นล่ามช่วยแปลหรืออธิบายเพิ่มเติมให้

นอกจากนี้ในส่วนการมีปฏิสัมพันธ์กับมอญเมืองไทยนั้น กลุ่มตัวอย่างระบุว่าไม่ค่อยรู้จักกลุ่มมอญเมืองไทยเท่าใดนัก ไม่ค่อยมีสายสัมพันธ์กันเหมือนสมัยก่อน ที่กลุ่มมอญเมืองไทยเคยชักชวนมาทำงาน แต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่ช่วยสานสายสัมพันธ์ให้กับคนมอญเมืองไทยและมอญเมืองมอญได้ทำ ความรู้จักกันมากขึ้นก็คือ 1.) กิจกรรมเกี่ยวกับมอญที่มอญเมืองไทยเป็นเจ้าของ เช่น งานวันชาติหรือกิจกรรม “วิวิธเสวนามรดกกรรมพิธีวิถีธรรมนิยมมอญไทยในราชสำนัก” ที่จะถวายในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นต้น รวมถึง 2.) งานบุญตามประเพณีที่จัดตามวัดมอญในเมืองไทย เช่น การทำบุญวันสงกรานต์ และงานวันเข้าพรรษา ซึ่งการเข้าไปร่วมงานที่มอญเมืองไทยจัด ช่วยทำให้รู้จักแก่นนามอญเมืองไทยหรือผู้นำชุมชนมอญรวมทั้งปราชญ์ชุมชนมอญต่าง ๆ ทำให้ได้รับข่าวสารความรู้ และเรียนรู้ขนบธรรมเนียมและอัตลักษณ์แบบมอญเมืองไทยไปด้วย ในประเด็นนี้เราอาจกล่าวได้ว่า แม้แต่การสื่อสารในหมู่ชาวมอญด้วยกันเองแต่เป็นมอญแบบมอญเมืองไทยและมอญเมืองมอญ ก็ยังมีการสื่อสารแบบแบ่งชนชั้นในลักษณะ

ของวัฒนธรรมเจ้าบ้านและวัฒนธรรมรอง ซึ่งการสื่อสารแบบวัฒนธรรมมอญเจ้าบ้าน (Host culture) จึงคือ เรื่องของแบบแผนทางวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ฯลฯ ที่มอญเมืองไทยให้การยอมรับและได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ส่วนวัฒนธรรมรอง (Minority culture) คือ วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ดนตรี ฯลฯ ที่ผู้อพยพหรือบุคคลที่ย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศใหม่นำเข้ามาร่วมปฏิบัติในวงแคบ ๆ ภายใต้กรอบวิถีปฏิบัติของประเทศใหม่นั้นเอง

3. การรับรู้อัตลักษณ์ของคนมอญข้ามถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร

จากการลงสนามวิจัยแรงงานมอญข้ามถิ่นของผู้วิจัยนั้น ผู้วิจัยได้พบประเด็นการรับรู้อัตลักษณ์ของชาวมอญแรงงานทั้งสิ้น 3 เด่นสำคัญ ได้แก่

3.1 มอญคือผู้ช่วยด้านแรงงานมิใช่พลเมืองชั้นสองของประเทศ

ในอดีตประมาณปีพ.ศ. 2548 ถึง 2550 จากงานของสุกัญญา เบนิต (2549: 131) พบว่า แรงงานข้ามชาติที่เป็นมอญนั้นมีการรับรู้อัตลักษณ์ของตนเองในลักษณะของความเป็นพลเมืองชั้นสองในประเทศไทยอย่างชัดเจน คือ รู้สึกอายนที่เข้ามาเป็นแรงงานต่างชาติ ไม่กล้าแม้จะเดินทางไปไหน ๆ ซึ่งบางคนทำงานเสร็จแล้ว ก็ทะเลบอยู่ในห้องและให้เพื่อนค้ำคองดูแลด้านหน้าประตูเอาไว้เพื่อแสดงว่าไม่มีคนอยู่ เป็นการตบตาเจ้าหน้าที่รัฐไทยที่อาจเข้ามาตรวจสอบเมื่อใดก็ได้ และเมื่ออยู่ท่ามกลางสังคมใหญ่ (Main Culture) หรือในชีวิตประจำวันในที่ทำงาน พวกเขามักปฏิบัติตนอย่างนอบน้อมไม่ว่าจะเป็นในกรณีผู้รับหรือผู้ให้ หรือแม้ว่าจะอยู่ในสังคมของคนมอญเมืองไทยเองก็ตาม เช่น เมื่อคนมอญข้ามถิ่นเหล่านี้นำขนมและเครื่องดื่มที่ตนขายมาแจกจ่ายให้กับคนที่มาทำบุญที่วัดในวันพระสำคัญ ๆ สถานการณ์ดังกล่าวแม้ว่าตนเองอยู่ในสถานะผู้ให้ เขากลับกล่าวคำขอโทษและใช้มือซ้ายประคองจับสิ่งของก่อนยื่นส่งให้ อย่างนอบน้อม (องค์ บรรจุน, 2559: 236) ทั้งนี้เพราะพวกเขาเหล่านี้รู้สึกตัวตัวเองเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศที่เข้ามาหางานทำ และต้องพึ่งพิงคนไทยและประเทศไทย นอกจากนั้นเรื่องความรู้และการศึกษาที่มีน้อยก็มีส่วนสำคัญ ที่ทำให้คิดว่าตัวเองนั้นเป็นพลเมืองชั้นสองอยู่ตลอดเวลา อีกประการหนึ่ง คือเรื่องของการอ่านภาษาไทยไม่ออก เขียนภาษาไทยไม่ได้ ก็ล้วนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการรับรู้อัตลักษณ์ตนเองว่าเป็นเพียงพลเมืองชั้นสองในประเทศไทยด้วยเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นการถูกสังคมใหญ่ของประเทศไทยเหมารวม

ว่าเป็นชาวพม่า ที่มักก่อเหตุฆาตกรรมนายจ้างลงข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ อยู่เป็นประจำ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการน้อยเนื้อต่ำใจและการรับรู้อัตลักษณ์ ความเป็นพลเมืองชั้นสองของตนเองไว้อีกส่วนหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า จากงานวิจัยชิ้นนี้ของผู้วิจัย ที่ลงสนามวิจัยชาวมอญแรงงานข้ามถิ่นเช่นเดียวกับสุกัญญา (2549) กลับพบว่า เมื่อเวลาผ่านไป รวมทั้งนโยบายจากภาครัฐที่เปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงจาก โลกโลกาภิวัตน์ที่มีความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้นเพื่อให้ทันกับการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ และเทคโนโลยีที่ทวีความเข้มข้นขึ้น ทำให้การรับรู้ตัวตนและการรับรู้อัตลักษณ์ของ ความเป็นแรงงานมอญข้ามถิ่นได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้ว ข้างต้นในบทนำว่า ในปัจจุบันไทยกำลังอยู่ในยุคของสังคมอุตสาหกรรม และยิ่ง จะทวีความเข้มข้นขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยเราตัดสินใจ ก้าวเข้าสู่การรวมกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ AEC อย่างเต็มตัว ทำให้ การไหลของแรงงานข้ามถิ่นเข้ามายังประเทศไทยเป็นอันมาก เพราะภาคอุตสาหกรรม จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากเหล่านี้เพื่อขยายธุรกิจของตนเอง จากสถานการณ์ ดังกล่าวโดยเฉพาะการเปิดประเทศเข้าสู่ประชาคมอาเซียน หรือ AEC นี้ ทำให้ การเข้ามาทำงานในประเทศไทยของแรงงานข้ามถิ่นเหล่านี้เป็นเรื่องง่ายขึ้น และเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมาย ดังนั้นเมื่อแรงงานเข้ามาอยู่รวมกันมาก ๆ การเห็น ความสำคัญของตัวตนก็เริ่มมีมากขึ้น แรงงานมอญข้ามถิ่นเหล่านี้เปลี่ยนการรับรู้ อัตลักษณ์ของตนจากการเป็นพลเมืองชั้นสองในประเทศไทยที่ด้อยค่า กลายเป็น ผู้ที่มาช่วยคนไทยทำงานเป็นฟันเฟืองตัวหนึ่งในระบบเศรษฐกิจไทย ยิ่งไปกว่านั้น โลกโซเชียลในปัจจุบันก็เป็นช่องทางสื่อสาร (channel) ประเภทหนึ่งที่สำคัญ ที่ช่วยเปิดโลกทัศน์ของแรงงานมอญข้ามชาติดังกล่าวเห็นว่าแรงงานนั้นเป็นปัจจัย สำคัญที่ช่วยให้เศรษฐกิจแต่ละประเทศนั้นเจริญขึ้นได้ ยิ่งไปกว่านั้นแรงงานเหล่านี้ ยังมีความรู้เรื่องของสิทธิมนุษยชนและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ด้วย เพราะเมื่อ ผู้วิจัยถามว่ายังคงรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจหรือต่ำต้อยอยู่หรือไม่ เมื่อเข้ามาทำงาน ในเมืองไทย กลับได้รับคำตอบว่าไม่ได้รู้สึกเช่นนั้นแล้ว เพราะคิดความมนุษย์เราต้องมีความเท่าเทียมกันในทุกชีวิต ดังนั้นอัตลักษณ์ที่ชาวมอญเหล่านี้ระบุคือการเป็นหนึ่งในฟันเฟืองสำคัญที่สามารถช่วยเศรษฐกิจของประเทศไทยให้ขับเคลื่อนไปได้นั่นเอง

ซึ่งตรงกับแนวคิดที่ว่า กลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีสถานะเป็นชนกลุ่มน้อยในเชิงปริมาณ แต่เป็นคนชายขอบในเชิงอำนาจ การสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ส่วนใหญ่จึงเป็นการสื่อสารเชิงอัตลักษณ์เพื่อเป้าหมายในการแสดงตัวตน และเป้าหมายเชิงเศรษฐกิจในที่ต้องปรับตัวท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมนั่นเอง

3.2 มอญไม่ใช่พม่าและพม่าคือความเป็นอื่น

จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นที่อาณาจักรมอญตกเป็นของพม่าอย่างสิ้นเชิง เมื่อปี พุทธศักราช 2300 ทำให้ครอบครัวชาวมอญต้องอพยพกระจัดกระจาย บ้านแตกสาแหรกขาด จนต้องอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยนั้น ทำให้เป็นรอยร้าวสำคัญในจิตใจชาวมอญแทบทุกคน ไม่เว้นแม้แต่ชาวมอญเมืองไทย มอญเมืองมอญ หรือแม้แต่มอญแรงงานข้ามถิ่นในปัจจุบัน ชาวมอญทุกกลุ่มเหล่านี้ล้วนผลิตซ้ำ (reproduction) และเลือกที่จะทำการสื่อสารผ่านเรื่องเล่าของความทุกข์จากเหตุการณ์นี้ให้กับลูกหลานรุ่นต่อรุ่นเสมอมา จนทำให้ชาวมอญแทบจะทุกคนเกิดความรู้สึกเกลียดชังพม่า และเกิดความรู้สึกฝังใจว่า พม่าคือชนชาติที่ทำให้มอญไม่มีประเทศ และต้องทำมาหากินอย่างยากลำบากมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการรับรู้อัตลักษณ์ “มอญไม่ใช่พม่า” จากรุ่นสู่รุ่นนั่นเอง สำหรับมอญที่อาศัยอยู่ในเมืองไทยแล้ว จากการทบทวนงานของสุจิตรา เป็ลียนรุ่ง (2553) พบว่า สื่อทุกชนิดของกลุ่มชาวมอญในเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็นวารสารเสียงร่ำมัญ กิจกรรมงานวันชาติ ฯลฯ นอกจากจะสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญในเรื่องของประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อแล้ว ยังทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเชื่อเรื่องการสร้างศัตรูร่วมกันคือระหว่างคนมอญและคนไทย โดยสร้างให้ “พม่า” คือความเป็นอื่น (others) ในสังคมไทยอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากคนมอญและไทยมีประวัติศาสตร์ความเจ็บปวดร่วมกันและมีการสร้างภาพของพม่าให้เป็นศัตรูร่วมกันนั่นเอง

อย่างไรก็ตามสำหรับมอญแรงงานข้ามถิ่น ผู้วิจัยได้ทำการลงสนามวิจัยและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวมอญแรงงานเหล่านี้ พบว่าการรับรู้อัตลักษณ์ว่า “มอญไม่ใช่พม่า” นั้น ปรากฏอย่างชัดเจนไม่แตกต่างจากกลุ่มมอญในเมืองไทย โดยระบุว่า หากมีใครมาถามว่าเป็นพม่าหรือไม่ ส่วนใหญ่เกือบทุกคนจะกล่าวปฏิเสธ และระบุตัวตนของตนเองอย่างชัดเจนว่าเป็น “คนมอญ”

แต่จะย่ำว่าแค่มาจากประเทศพม่าเหมือนกันเท่านั้น แต่ตนเองนั้นไม่ใช่คนพม่า ยิ่งไปกว่านั้นยังกล่าวกับผู้วิจัยถึงการจำแนกแยกแยะลักษณะนิสัยโดยละเอียดของคนมอญและคนพม่าที่ต่างกันให้ฟังอีกด้วย เช่น “คนมอญเราใจดี สุภาพเรียบร้อย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบไปวัด แต่พวกพม่าไปวัดเค้าก็ไปงั้น ๆ นั้นแหละ” ซึ่งจากข้อมูลสัมภาษณ์นี้ทำให้เราเห็นการแบ่งเขา (others) แบ่งเรา (us) และแสดงถึงความเป็นอื่นของพม่าอย่างชัดเจนในทัศนะของชาวมอญ แม้ว่าจะเป็นผู้คนที่มาจากประเทศเดียวกันก็ตาม ตรงกับที่ Barker (2000) (อ้างถึงในเชิญขวัญ ภูษณงค์, 2549: 44) ที่กล่าวว่าอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตามธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นมา (Social Construction) ซึ่งในทางสังคมวัฒนธรรม การรับรู้อัตลักษณ์เช่นนี้ถือเป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของคนและชุมชน ซึ่งสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เพื่อคืนความเชื่อมั่นและการเคารพตัวเองนั่นเอง

3.3 คนมอญต้องคู่กับพม่า

หากเราตั้งคำถามกับคนทั่วไปที่มีได้มีเชื้อสายมอญ (etic) ว่าอัตลักษณ์ของความเป็นมอญคืออะไร ส่วนใหญ่อัตลักษณ์ที่ปรากฏเป็นคำตอบมักจะเป็นเรื่องที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าทั่วไป เช่น การแต่งกายด้วยผ้าถุงแดงลายตารางแบบมอญ หรือการทาน้ำตาด้วยสมุนไพรทานาคา เป็นต้น แต่หากเราตั้งคำถามกับผู้ที่อยู่ในฐานะคนใน (emic) หรือคนที่มีเชื้อสายมอญเอง เรามักจะพบคำตอบที่คาดไม่ถึงอยู่เสมอ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยืนยันแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์นั่นเอง ว่าเป็นสิ่งที่คนใน (emic) จะเป็นผู้ระบุว่า “เขา” เป็นใคร และมี “อะไร” ที่แตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

จากงานของสุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง (2553) ที่ค้นหาอัตลักษณ์ของความเป็นคนมอญในเมืองไทยพบว่า “สไป” กลายเป็นอัตลักษณ์สำคัญของคนไทยเชื้อสายมอญที่ระบุว่า เป็นส่วัตถุสำคัญที่บ่งชี้ความเป็นมอญในสังคมไทย แต่เป็นที่น่าแปลกใจว่าเมื่อเปลี่ยนกลุ่มตัวอย่างที่แม้ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญเหมือนกัน เพียงแต่อยู่คนละสถานภาพ คือระหว่างมอญเมืองไทยกับมอญเมืองมอญ หรือแรงงานมอญข้ามถิ่น พวกเขาเหล่านั้นกลับระบุอัตลักษณ์ตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองที่แตกต่างไปอย่างสิ้นเชิง ผู้วิจัยได้ลองตั้งคำถามกับกลุ่มตัวอย่างแรงงานมอญข้ามถิ่นกลุ่มนี้ แล้วพบคำตอบว่าเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ (Identity Marker)

อย่างหนึ่งที่แรงงานมอญที่เข้ามาทำงานในเมืองไทยระบุความเป็นตัวตนของพวกเขา ก็คือ “มอญต้องกินหมาก” หรือ “การกินหมากให้ปากแดงคือพวกมอญ” อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าจะถูกระบุจากกลุ่มตัวอย่างฝ่ายชายเกือบทั้งหมด ส่วนฝ่ายหญิงนั้นแม้จะให้ความเห็นสนับสนุนและยืนยันว่าการกินหมากเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นมอญจริง แต่สำหรับฝ่ายหญิงอาจจะเริ่มไม่ค่อยเป็นที่นิยมแล้ว ในช่วงนี้เพราะถูกระแสวิพากษ์วิจารณ์แบบโลกสมัยใหม่ที่สาว ๆ ต้องทาลิปสติกเข้ามากระทบเสียแล้ว

แต่ในปัจจุบันแรงงานมอญข้ามถิ่นที่เป็นผู้หญิงไม่นิยมกินหมากแล้ว เพราะให้เหตุผลว่าฟันจะเป็นสีดำ ๆ แดง ๆ ไม่สวยงาม และจะดูแลแปลกแยกเวลาที่ทำงานอยู่ในสังคมใหญ่ นอกจากนี้ยังระบุว่าต้องการสวຍแบบผู้หญิงสากลทั่วไปที่ทาลิปสติกมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการกินหมากสำหรับผู้หญิงแรงงานข้ามชาติมอญยังมีอยู่บ้าง แต่จะเป็นผู้ที่มีอายุมากหน่อย เช่น ในวัย 40 ปีขึ้นไป ก็ยังพบเห็นอยู่ได้บ้าง และยอมรับว่าการกินหมากเป็นอัตลักษณ์สำคัญของชาวมอญ

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบและประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. โลกออนไลน์คือพื้นที่การสื่อสารใหม่ของคนพลัดถิ่นหรือคนข้ามถิ่นในยุคดิจิทัล

หากเราทำการศึกษาเรื่องของกลุ่มคนพลัดถิ่นหรือแรงงานข้ามถิ่นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา จะพบว่าสื่อ (Media) ที่กลุ่มคนเหล่านี้มีโอกาสดูใช้มักเป็นเพียงแค่อีเมล กระแสรอง เนื่องจากบรรดาคนพลัดถิ่นไม่สามารถต่อเข้าไปอยู่ในสื่อกระแสหลักของสังคมใหม่ที่ตนเข้ามาอาศัยได้ ซึ่งสื่อที่บรรดาคนพลัดถิ่นใช้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของสื่อกิจกรรม ชมรม หรือองค์กร รวมทั้งปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ ที่เชื่อมประสานคนพลัดถิ่นเหล่านี้ไว้ด้วยกันในสังคมใหญ่ (Main culture) ซึ่งเขาเหล่านี้ก็ต้องเฝ้ารอวาระและโอกาสที่จะทำกิจกรรม หรือรอวาระของงานต่าง ๆ ที่จะจัดขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่ที่จะได้แสดงอัตลักษณ์และได้มีปฏิสัมพันธ์กัน แต่ในปัจจุบัน

สื่อออนไลน์ (Social Media) ได้กลายมาเป็นช่องทางหรือพื้นที่เสมือนที่เข้ามาเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นเข้าด้วยกัน โดยพวกเขาสามารถที่จะติดต่อสื่อสารกันได้อย่างอิสระ ยิ่งไปกว่านั้นสื่อออนไลน์ยังเป็นช่องทางให้มอญแรงงานแสดงอัตลักษณ์ตัวตนของตนเองได้อย่างเปิดเผยผ่านทั้งรูปและภาษามอญ ทั้งยังเป็นช่องทางให้สามารถติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวของมาตุภูมิได้อย่างเป็นปัจจุบัน (Real time) อีกด้วย โดยที่ยังมีสื่อกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานวันชาติ หรืองานบุญต่าง ๆ เป็นพื้นที่ในโลกแห่งความเป็นจริงคอยเสริมแรงให้สามารถพบปะกันได้อย่างเปิดเผยและเป็นพื้นที่ที่ทำให้หวนรำลึกถึงบ้าน (Nostalgia) รำลึกถึงอดีตที่จากมา สามารถดำรงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนเสมือนหนึ่งอยู่ที่บ้านเกิด (Homeland)

อาจกล่าวได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เหล่านี้จึงเป็นพื้นที่หรือสื่อใหม่ที่ทำให้อัตลักษณ์ความเป็นคนพลัดถิ่นชัดเจนขึ้น สามารถเป็นพื้นที่ที่เข้ามาทดแทนสื่อกระแสหลัก และยังทำหน้าที่เป็นช่องทางที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนมอญเมืองไทยและคนมอญเมืองมอญอีกด้วย ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับประเภทของสื่อที่คนพลัดถิ่นใช้มากกว่าในงานวิจัยของสุจิตรา เป็ลียนรุ่ง (2553) ที่ค้นพบเพียงว่า สื่อที่คนพลัดถิ่นใช้มีเพียงสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่อประเพณี สื่อวัตถุ องค์กรเครือข่ายชาวมอญและภาษาในชีวิตประจำวันเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยขององค์ บรรจุน (2559) ที่กล่าวว่าสังคมออนไลน์ (Social Media) อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นส่วนดีต่อกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรม เพราะเป็นที่ทำให้เกิดความเสมอภาคในเชิงพื้นที่ของการแสดงออก เป็นช่องทางกระตุ้นให้เกิดการแสดงออกและการรวมตัวในการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมลดความหวาดระแวงและความไม่มั่นใจในการแสดงออก ซึ่งเมื่อมีการแสดงออก รวมถึงสื่อสารกันในโลกออนไลน์แล้ว สิ่งนี้จะช่วยทำให้เกิดการขยายสู่พื้นที่การสื่อสารอื่นต่อไป เช่น กิจกรรมการรวมตัวของคนพลัดถิ่น ยิ่งไปกว่านั้นสื่อออนไลน์ยังได้ทำหน้าที่ให้เกิดการเรียนรู้อัตลักษณ์ระหว่างกัน หรือการกลืนกลายวัฒนธรรมเข้ามาหากันระหว่างความเป็นมอญแรงงานข้ามถิ่นและมอญเมืองไทยอีกด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่อันยืดหยุ่นที่ช่วยให้อัตลักษณ์ความเป็นมอญสามารถผันแปรได้นั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. การวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยแรงงานข้ามชาติเพียงกลุ่มชาติพันธุ์มอญกลุ่มเดียว ในอนาคตควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วยว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เพื่อให้เกิดความลุ่มลึกในเรื่องของการสื่อสารมากขึ้น

2. การวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ในช่วงเวลาเพียงสั้น ๆ เท่านั้น การศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ควรมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องของรูปแบบการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัลนี้

รายการอ้างอิง

- กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. (2561). *ประกาศสถิติแรงงานต่างด้าว*. วันที่ค้นข้อมูล 14 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <http://www.doe.go.th/alien> กกจ.3/2561.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). *สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาในสังคมไทย. ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาทางชาติพันธุ์* (หน้า 40-103). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์. (2549). *กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มพม่าและไทย: กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาสหวิทยาการ, วิทยาลัยสหวิทยาการ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2533). *พม่า: ขบวนการนักศึกษากับประวัติศาสตร์ระทึกใจ*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาสน์.
- เชิดขวัญ ภูรงค์. (2549). *การสื่อสารของกลุ่มชาวกู๋ที่ย้ายถิ่นฐานมาสู่ชุมชนเมืองในการปรับตัวและแสดงอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตรพัฒนการ, คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). *อัตลักษณ์ชุมชน: อัตลักษณ์และการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน*. สงขลา: นาคิลป์โฆษณา.
- สมสุข หินวิมาน. (2548). *ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 8-15 นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*.
- สุกัญญา เบาเน็ด. (2549). *การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุจิตรา เป็ลียนรุ่ง. (2553). การสื่อสารเพื่อสร้าง อารมณ์รักษา และต่อรองอัตลักษณ์
ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแส
โลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์,
คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). มอญในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

องค์ บรรจุน. (2549). บ้านทุ่งเขิน: ชุมชนชาติพันธุ์มอญร่วมสมัยแห่งสุพรรณบุรี.
วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาสหวิทยาการ, วิทยาลัยสหวิทยาการ,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Lewis, G. and Slade, C. (2000). *Critical Communication*. Upper Saddle River,
New Jersey: Printice Hall.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University